

**Б.Қ. Қордабай\*** 

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

\*E-mail: bakyt.kordabay@gmail.com

## ДИПЛОМАТ ДИСКУРСЫНДАҒЫ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУ СТИЛІНІҢ ҚОЛДАНЫЛУ ПРАГМАТИКАСЫ

**Аннотация.** Дипломатия тілі адамдар арасындағы қоғамдық қатынастарда аса маңызды қызмет атқаратын ресми стильдің бір түрі бола отырып, саяси, мәдени, экономикалық және әлеуметтік салалардағы халықаралық қатынастарда көрініс табады. Бұл оның экстралингвистикалық ерекшелігі, ол басқа стильдерден, атап айтқанда, ресми іскерлік стильдің басқа түрлерінен дипломатиялық дискурсты бөліп көрсетеді. Дипломатия дискурсы көбіне-көп ресми іс-қағаздары стиліне тән болып келсе де, халық алдына шыққан дипломаттың жеке дискурсында ауызекі стиль элементтері коммуникативтік жағдаятқа орай кездеседі. Осы факт мақаланың зерттеу нысаны ретінде алынды.

Мақалада «дискурс», «дипломатиялық дискурс», «дипломатия тілі» ұғымдарының зерттелу бағыттары, анықтама ретінде берілуі қазақ, еуропа, ресейлік ғалымдардың еңбектеріне сүйеніп шолу жасалып, дипломаттың дискурсындағы ауызекі стильдің прагматикасы лексика-грамматикалық тілдік бірліктер, басқа да тілдік құбылыстармен берілуімен анықталады. Лингвистикалық талдау нәтижесінде дипломат дискурсындағы ауызекі стильдің көрініс табуынан осы дискурсқа тән мемлекетке қызмет ету сипатындағы мамандықтың қасиеттілігі, ерекше кадрлық және ұйымдастырушылық құрылымдық басқару, дипломатиялық этика және хаттамада жазылған мінез-құлық нормалары, кәсіби терминологияның айтарлықтай көлемі, кәсіби қарым-қатынастың ерекше формалары сияқты белгілерінің адресатқа түсініктілік дәрежесінің артатыны бағамдалады. Сонымен қатар мақалада екі дипломаттың дискурсы қатар беріліп, олардың тілдік ерекшеліктері көрсетіледі.

**Тірек сөздер:** дипломатия, дискурс, дипломатиялық дискурс, дипломатия тілі, дипломатия терминологиясы.

**Б.Қ. Қордабай\***

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

\*E-mail: bakyt.kordabay@gmail.com

## ПРАГМАТИКА УПОТРЕБЛЕНИЯ СТИЛЯ УСТНОЙ РЕЧИ В ДИСКУРСЕ ДИПЛОМАТА

**Аннотация.** Язык дипломатии, являясь разновидностью официального стиля, выполняющего важнейшую функцию в общественных отношениях между людьми, находит отражение в международных отношениях в политической, культурной, экономической и социальной сферах. Это его экстралингвистическая особенность, которая выделяет дипломатический дискурс из других стилей, в частности, из других форм

официально-делового стиля. Хотя дискурс дипломатии во многом характерен для официального стиля, в индивидуальном дискурсе дипломата, выступающего перед народом, в коммуникативной ситуации встречаются элементы разговорного стиля. Данный факт является объектом исследования статьи.

В статье рассматриваются направления изучения понятий «дискурс», «дипломатический дискурс», «язык дипломатии», дается обзор трудов казахских, европейских, российских ученых, определяется прагматика разговорного стиля в дискурсе дипломата лексико-грамматическими языковыми единицами, другими языковыми явлениями. В результате лингвистического анализа предполагается, что от проявления разговорного стиля в дискурсе дипломата повышается степень понятности адресату таких характерных для данного дискурса признаков, как святость профессии, носящей характер служения государству, особое кадровое и организационное структурное управление, дипломатическая этика и прописанные протоколом нормы поведения, значительный объем профессиональной терминологии, особые формы профессионального общения. В статье также дается дискурс двух дипломатов и указываются их языковые особенности.

**Ключевые слова:** дипломатия, дискурс, дипломатический дискурс, язык дипломатии, терминология дипломатии.

**B.K. Kordabay\***

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

\*E-mail: bakyt.kordabay@gmail.com

## **PRAGMATICS OF USING CONVERSATIONAL STYLE IN THE DISCOURSE OF A DIPLOMAT**

**Abstract.** The language of diplomacy, being a kind of official style that performs an important function in public relations between people, is reflected in international relations in the political, cultural, economic and social spheres. This is his extralinguistic feature, which distinguishes diplomatic discourse from other styles, in particular, from other forms of business style. Although the discourse of diplomacy is largely characteristic of the business style, in the individual discourse of a diplomat speaking to the people, there are elements of a conversational style in a communicative situation. This fact is the object of the article's research.

The article examines the directions of studying the concepts of «discourse», «diplomatic discourse», «language of diplomacy», gives an overview of the works of Kazakh, European, Russian scientists, defines the pragmatics of the conversational style in the diplomat's discourse by lexical and grammatical linguistic units, other linguistic phenomena. As a result of linguistic analysis, it is assumed that the manifestation of the conversational style in the diplomat's discourse increases the degree of intelligibility to the addressee of such features characteristic of this discourse as the sanctity of the profession, which has the character of serving the state, special personnel and organizational structural management, diplomatic ethics and norms of behavior prescribed by the protocol, a significant amount of professional terminology, special forms of professional communication. The article also gives the discourse of the two diplomats and indicates their linguistic peculiarities.

**Key words:** diplomacy, discourse, diplomatic discourse, language of diplomacy, terminology of diplomacy.

### **Кіріспе**

Дипломатия туындайтын қақтығыстарды бейбіт жолмен шешудің өнері ретінде қазіргі кезеңдегі шиеленіске толы халықаралық қатынастарды реттеудің жаңа бағыттарын анықтауда. Сондықтан дипломатия саласының тілдік құралдарын лингвистикалық тұрғыдан зерттеу, дипломатиялық дискурсты оның тікелей қатысушылары – дипломаттар дискурсы деп жекелейқарастыру халықаралық өзара әрекеттестіктің жұмыс істеу процесін басқа қырынан байқауға мүмкіндік береді, ал осындағы субъектілердің коммуникативті құзыреттілігі дипломатиялық қарым-қатынастың жетістігінің кепілі болады.

### **Материал және әдістер**

Дәстүрлі форматта дипломатияны мемлекеттік қызметкерлер жүзеге асырады деп саналады. Қазірде мемлекеттік қызметкерлер дипломатия саласында жұмыс істеуді жалғастыруда әрі бұл салада көптеген басқа ойыншылар да қатысады. Дипломатия – бұл тұжырымдарды қолдануда ұқыптылықты қажет ететінсала.

Дипломатия қатысушы тараптардың ұлттық мүдделеріне негізделген және оның жетістігі ұзақ мерзімді сенім мен оның нәтижелерінің дәлдігімен анықталады. Дипломаттар дайындаған құжаттар негізінен ұлттық Сыртқы істер министрліктеріне арналған және сирек түрде көпшілік оқырманға арналған. Бұқаралық ақпарат құралдарына дипломатиялық келіссөздердің барысы мен нәтижелері туралы хабарлау үшін пресс-релиздер шығарылады (Baldi and E.Gelbstein, 2004: 228-229).

Дипломатия тілі көпқырлылығының айрықша зерттеуді қажет ететін лингвистика нысаны болып табылады. Ол туралы дипломатиялық дискурстың тілтанымдық талдауына арналған жинақта былайша келтіріледі:

Дипломатиядағы «тіл» терминін бірнеше жолмен түсіндіруге болады (...) бір ұлт, тайпа немесе бірнеше адамдар тобы қолданатын сөз. Бұл сонымен қатар дипломатиялық кәсіптің қажеттіліктерін, оның ішінде айтылымның белгілі бір формасын, стилін, тәсілін білдірудің ерекше әдісін білдіруі мүмкін.

Осы мағыналардың кез келгенінде дипломатияда тілді қолдану өте маңызды, бірақ сонымен бірге кейбір проблемалар бар: дипломаттар көбінесе барлық қатысушыларға ортақ бір тілде сөйлесе алмайды (D'Acquisto 2017: 11).

«Дискурс» ұғымына келетін болсақ, ол сан алуан сипатта, сондықтан қазіргі уақытта бәрін қамтитын бірыңғай анықтама жоқ. Алайда дискурс коммуникативті құбылысқа негізделген және бұл барлық зерттеушілер келісетін шарт. Олар белгілі бір ғылымға байланысты жан-жақты анықтама алу үшін дискурстың негізін «жөндеу» қажет болған кезде ерекшелене бастайды.

Дипломатиялық дискурсты талдау пәнаралық сипатқа ие болатындықтан ол зерттеушілерді лингвистикалық және экстралингвистикалық талдаудың кең мүмкіндіктерімен өзіне тартады.

### **Әдебиетке шолу**

Дипломатиялық дискурс институттардың сыртқы саясаттағы мақсаттарына жету үшін кәсіби және қоғамдық салалардағы субъектілер ретінде байланысын анықтайды (Semenov, Tsvyk 2021).

Қазіргі таңда дипломатиялық дискурс бірнеше аспекті шеңберінде қарастырылады. Роберт Т.Оливер(1950, 1951, 1954) болашақ зерттеулер үшін төрт болжам жасайды. Біріншісі – дипломаттардың баяндамаларын бағалау (1) осы тақырыптағы әртүрлі көзқарастарды бағалау, (2) әртүрлі аудиторияға жүгіну әдістерін зерттеу, (3) спикердің аудиторияны өз мақсаттарына қаншалықты сәтті бағалайтынын және тартатындығын бағалау және (4) спикердің негіздемесі болған нәрсені анықтау және бөлу.

Автор ұсынған екінші болжам – кез келген дипломатиялық мәселелерге қатысты дискурстарды талдау. Мысалы, Солтүстік және Оңтүстік Корея арасындағы бейбіт қатынас осы зерттеу бағытына негіз бола алады. Сондай-ақ, дискурстардың осы халықаралық ұйымның ресми тілдеріне қалай аударылғанын салыстыруға болады. Бұл Біріккен Ұлттар Ұйымының алты ресми тілінің болуы: араб, қытай, ағылшын, француз, орыс және/немесе испан.

Зерттеудің үшінші болжамы – әртүрлі елдер мен контекстегі әртүрлі дискурстардың фреймдері мен рецепцийлерін талдау. Қазіргі уақытта ғалымдар халықаралық бұқаралық ақпарат құралдарын және оның салдарын бағалай алады. Төртінші болжам – бұл мемлекеттік саясатты саясаткерлер ұсынған сәттен бастап және оның дамуы мен гүлденуі, оны жариялаудың шарықтау шегін талдау дейді Оливер (Oliver, 1950: 24-28).

*Клаудио А. Чиоффи-Ревилл* дипломатиялық дискурстар туралы зерттеуінде аспаптық призманы қолданып, үш негізгі көзқарасты: арналарды, сигналдарды және желілерді ұсынады. Автор сызықты емес құбылыс ретінде сипатталатын дипломатиялық дискурстан туындаған байланыс ағынын сипаттау үшін күрделі модель жасайды. Дипломатиялық дискурс арқылы жүзеге асырылатын халықаралық байланыс әртүрлі субъектілермен түсіндіріліп, бағаланғанына қарамастан, екі процесс те маңызды және жіберуші жүзеге асыратын кодтау мен адресаттың декодтауы қарастырылу керек (Cioffi-Revilla, 1979: 209-265).

*Н.Горенц* дипломатияны байланыс ретінде, ал тілді идеяларды құрудың белсенді құралы ретінде талдайды. Осылайша, ол саяси және дипломатиялық дискурстар арасындағы айырмашылықтарды бағамдайды, біріншісі метафораларға бай тілді, бірақ екіншісі әңгімелесушілер арасындағы түсініспеушілікке жол бермеу үшін бейтарап және барынша жасырын тілдік бірліктерді қолданады. Оливерден (1950) айырмашылығы, Горенц (2011) мұндай дискурста қарама-қайшылықтар мен жанжалға бағытталған тілдік бірліктерді қолдануды қарастырмайды (Gorenc, 2011).

*С.Янгтың* зерттеуі елдің жақсы имиджі адамдардың сенімі мен бірлігін нығайтатын материалдық емес актив болып табылады деп жазады (Yang, 2014).

*У. Уитхофф* өз кезегінде саясаттану классигі Никколо Макиавелли сипаттаған дипломатиялық дискурстардың ең өзекті тәжірибелерін бағалайды, саяси коммуникациядағы негізгі сипаттамалар мен риторикалық стратегияларды атап өтеді (Wiethoff, 1981).

Дипломатия тілі көптеген еңбектерде ресми іс-қағаздар стилі мен публицистикалық стиль аясында зерттеліп жүр. Ол – дипломатия тілінің жоғарыда аталған интердискурсивтік сипатының әсері. Зерттеуші А.Б. Әмірбекова қазақ дипломатиялық тіліне тән ерекшеліктер былайша нақтылайды: біріншіден, оның өзіндік *терминологиясы* бар (*атташе, коммюнике, пакт, конвенция*, т.б.), ал кейбір терминдер қазақтың төл тілінен алынған (*елиші, келіссөз, сенімді өкіл*, т.б.), бірқатар лексикалық бірліктер дипломатиялық қарым-қатынаста арнайы терминдік мағынаға ие болып қолданылады. Екіншіден, дипломатиялық қарым-қатынастың өзіндік этикасы болады. Мысалы, дипломатиялық

сыйластықты білдіретін тілдік стиль (*Жоғары Мәртебелі, мырза, ханым – ізгі ниетпен; шынайы ризашылығымды білдіремін; жылы лебізіңізге рақмет; сіздің сенімді өкіліңіз*, т.б.) болады. Үшіншіден, дипломатиялық тілдің синтаксистік құрылымы *құрмалас сөйлемдерден құралады, айқындауыш мүшелер, бірыңғай мүшелер* жиі кездеседі. Төртіншіден, мәтін мақсатты, шартты мәнді болғандықтан, сөйлем тұйық етістікті (инфинитив) сөздермен аяқталады (*қамтамасыз ету, тасымалдау, рәсімдеу, қабылдау*). Бесіншіден, мәтін мазмұны келешекте болатын істі жоспарлауға бағытталғандықтан, сөйлемдер ауыспалы осы шақ немесе ауыспалы келер шақ формасында беріледі (*жүзеге асырылады, ықыласын білдіреді*, т.б.). Алтыншыдан, құрмалас сөйлемдерден құралады, себебі ойды логикалық тұрғыдан тиянақты әрі түсінікті жеткізу үшін айқындауыш мүшелер қолданылады, осы орайда есімше жұрнақтары жиі жалғанады (*көрсеткен, барған, растайтын, енетін, тұындайтын*). Жетіншіден, дипломатиялық мәтіндер мазмұны негізінен екі мемлекет арасындағы бұрынғы байланыстарды дәйектейтін немесе жоспарланған істің нәтижесін растайтын мағынамен тоғысып жатады. Сондықтан дипломатиялық мәтін тілінде өткен шақ формасымен аяқталатын сөйлемдер жиі кездеседі (*бекітілді, белгіленді, қалыптасқан, қарастырылған*). Сегізіншіден, дипломатиялық мәтінде дипломатиялық қарым-қатынастың болып өткен уақыты, орны нақты көрсетілетін болғандықтан сан есім түрлері жиі қолданылады. Мысалы, «2013 жылдың 25 тамызында, 12.00-де, 3-4 сағатқа созылды» деген қолданыс үлгісінде беріледі. Тоғызыншыдан, дипломатиялық тілде изафеттік құрылым, яғни ілік септігі жалғауының түсіп қолданылуы жиі кездеседі: Қазақстан Республикасы, Америка Құрама Штаттары, Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы, Біріккен Ұлттар Ұйымы. Оныншыдан, дипломатиялық стиль ресми-іскери стильдің құрамдас бөлігі болғанымен, дипломатиялық мәтіннің өн бойында публицистикалық стиль, көркем-әдеби стиль реңктері кездесіп жатады. Дегенмен, дипломатиялық тіл халықаралық саясат тілі болып саналғандықтан, онда көпсөзділікке, эмоционалдылыққа, аса әсірелейтін бейнелі сөздерге, еркін қолданыстарға жол берілмейді. Тіпті дипломатиялық шешендік тілде де экспрессивтілік пен эмоционалды әсер ететін тілдік құралдар шектеп қолданылады» (Өмірбекова, 2013: 22-23).

### **Нәтижелер және талқылау**

Дипломатиялық дискурстың тілді қолдану стилі көбіне-көп ғылыми, іскери стильдерге тән болып келсе де, ақпараттың әрі жеңіл, әрі түсінікті жеткізіліп, қабылдануы тұрғысында ауызекі сөйлеу стилінің тілдік конструкциялары да қолданыс табады. Ол, біріншіден, *күрделі атаулардың адресанттың интенциясына сәйкес қысқартыла айтылуы*.

Француз ғалымы Ш.Баллидің ауызекі тіл стиліне қатысты сипаттамасынан аталған стильдің дипломатиялық дискурста атқаратын қызметін бағамдауға болады: «Негізінде, ауызекі тіл субъективті, нақты және эмоционалды сипатқа ие; бұл қасиеттер әрдайым толық анықталмайды – кейде олардың сөйлеудегі көрінісі сөйлеушінің басқа адамдар туралы түсінігіне сәйкес тежеледі. Ауызекі тіл өзіне тән ерекше бейнемен сипатталады, онда аффективті жанама құралдар кеңінен қолданылады. Жеке эмоция ойдың көрінісін барынша күшейтуге тырысады, ал әлеуметтік тәртіп туралы ойлар оны жұмсартуға тырысады. Ауызекі сөйлеу бізге негізінен таныс болып көрінеді, өйткені ол тиісті орта туралы түсінік тудырады» (Bally, 1909: 284).

Дипломат Қ. Әбдірахмановта ол келесі түрде кездеседі: «Нераспространение



оружия массового уничтожения: меры доверия» дебатының тақырыбын «Нераспространение: меры доверия» түрінде, Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясын «Бас Ассамблея», Европейский союз – «Евросоюз», Совет Федерации Федерального Собрания Российской Федерации – «Совет Федерации», Совет безопасности Организации Объединенных Наций – «Совет Безопасности» деп атауы. Ал «Организация Объединенных Наций» ұйымын «Всемирная организация» деп синоним ретінде басқа атаумен беруін дипломаттың таптаурын тавтологияны қолдамайтынын, сөздік қорының молдығы мен коммуникативтік қабілетінің жоғарылығын айғақтайды. Ал дипломат Е. Ыдырысов болса, «Соглашение о сотрудничестве в сфере безопасности на Каспийском море» Келісімін баяндамасында бірнеше мәрте тек «Соглашение» деп атап өтеді.

Дипломаттар дискурстарындағы ауызекі сөйлеу стиліне тән элементтердің қатарына *инверсия* құбылысын жатқызамыз.

«*Инверсия* (лат. *inversio* – өзгерту, ауыстыру, ауытқу) – 1. Сөйлем мүшелерінің әдеттегі орын тәртібінің бұзылуы. Бұл – инверсияның кең мағынада қолданылуы.

2. Сөйлемдегі бір сөздің не сөз тіркесінің мағынасына баса назар аударып, оның интонациялық әсерлілігін арттыру мақсатында қалыптасқан стилистикалық тәсіл. Бұл – инверсияның тар мағынада қолданылуы» (Сөздік, 2008). Дипломатиялық дискурста, көбінесе, терминнің сөздікте берілген екінші анықтамасына сәйкес сөз, сөз тіркестері қолданылады. Яғни, атап өтуге тұрарлық жайтты білдіретін белгілі бір тілдік бірліктер баяндауыштан кейін, сөйлемнің соңында беріліп, синтаксистік еңбектерде көрсетілгендей, «*сөйлемнің актуалды мүшесі*» болып шығады:

Мен сіздерге бір мысал келтірейін, бірінші рет тарихта сол, дәл осы Астанада, біздің ордамызда, Сирияның қарулы оппозициясы, үкімет делегациясы ... ондай болған емес *бұрын*.

Сол елдің заңнамасына қатысты осы мәселелер екенін оны еске алып жүруіміз керек *арқашанда*.

Олардың арасында тұрақты дамуға арналған өзіңіздің бастамаларыңыз бар *2 жыл бұрын БҰҰ-да жасалынған*.

Терроризмге қарсы күрес, сонымен қатар, бірнеше іс-шаралар өткізілді осы Бас Ассамблеясының шеңберінде.

Бүгін Нұрсұлтан Әбішұлы нақты-нақты тапсырма берді *Сыртқы істер министрлігіне*.

Оларға дайындық барысын *біз* бүгін талқыладық.

Әлемдік қоғамдастықта ең алдымен сарапшылар, өнертанушылар, әдебиетшілер арасында зор, солардың арасында зор қызығушылық тауып отыр *Елбасының бастамасы*.

Мен сізге өте ризамын *бұл мәселені көтергенге*.

Осы ЭКСПО кезінде, өзіңіз байқайсыздар, бірнеше сапар болады *осы біздің елімізге*.

Қазір, енді, алдын-ала мен олардың бәрін жарияламаймын қазір.

Біздің төрағалық кезімізде біз дәлел еттік *қауіпсіздік пен тұрақты даму мәселелері арасында өзара тиімділік бар екенін*.

Поэтому, Китай для нас, и не случайно прозвучал вопрос относительно одного, одной дороги – одной пути, является одним из основных сегодня партнеров *торговых, инвестиционных*. Орыс тіліндегі сөйлемдегі сөздердің тікелей реті бойынша анықтауыш сөз анықталушының алдында келуі тиіс. Нормадан ауытқу жағдайы

адресаттың назарын аудартуда кеңінен қолданылады.

Адресаттың санасында талқыланып отырған жайт, құбылыс туралы айрықша әсер қалдыру, әсерлілігін арттыру орайында сөйлеуші тұлғаның қолданатын стилистикалық амалының бірі – сөздердің қайталануы, яғни *тавтология* (*қайталақтау*). *Қайталақтау* (қайталампаздық) (грек. *tauto* – тағы да сол, *logos* – сөз) – сөзді я пікірді сөзбе-сөз немесе мағынасы соған жуық сөздермен қайталап айту. Олар дипломаттар дискурсында төмендегідей беріледі:

Біріншіден, біздің екі ел арасында біздің Елбасының сыртқы саясатының арқасында өте тығыз ынтымақтастық (қарау) орнатылды.

Бұл кеңеске кіріп отырған ол *бұрынғы* Европаның, мысалы, Австрия, Германия, Словения, Норвегия сияқты елдердің *бұрынғы* басшылары. Сонымен қатар, жоғары лауазымды *бұрынғы* үкімет парламент мүшелері болған Италияның, Европа және Азия елдерінің мүшелері бар.

Өйткені осы бүгінгі өте бәсекелі әлемде екі ел өздерінің *ынтымақтастығының* арқасында әлемге көрсетіп жатыр (дұрыс нұсқасы: *ынтымақтастығын* көрсетіп жатыр). Жаңа, сапалы деңгейге өзіміздің *ынтымақтастығымызды* көтеріп жатырмыз. Ауыл шаруашылығы, машина жасау, сонымен қатар тағы да бірнеше экономикамыздың өте-өте күрделі салаларында біздің *ынтымақтастығымыз* жаңа деңгейге көтеріледі.

Әлемдік қоғамдастықта ең алдымен сарапшылар, өнертанушылар, әдебиетшілер арасында зор, солардың арасында зор қызығушылық тауып отыр Елбасының бастамасы.

Әлемдік қоғамдастықта ең алдымен сарапшылар, өнертанушылар, әдебиетшілер арасында зор, солардың арасында зор қызығушылық тауып отыр Елбасының бастамасы.

С начала 2016 года Глава государства совершил 8 *зарубежных* визитов, принял 21 главу *зарубежных* государств, правительств и международных организаций.

Все это свидетельствует о том, что, Астана *является*, Глава государства *является*, востребованными как площадки, как лидерами глобального масштаба.

Естественно, мы приветствовали *изменения*, серьезные *изменения* политической элиты отношений Кубы к США.

Казахстан принял *волевоe решение*, лидер Казахстана принял *волевоe решение*, которое оказалось очень выигрышным.

*Конечно же, сюда входит программа «Нурлы жол», конечно, сюда входит программа «Мәңгілік ел», конечно, сюда входит «Стратегия-2050», сюда входит программа пяти институциональных реформ.*

*Кей грамматикалық бірліктердің түсіп қалуы немесе жасырын тұруы. Көмекші септіктің жалғауы мен септік шылауының түсірілуі:* Осы кезде менімен бірге барған әріптестерім (*мен*) *бірге* / Британ тарапымен / келіссөздер өткіздік. Біздің ұстанымымыз белгілі – Британ тарапы бізді, әсіресе, осы Орталық Азиядағы саясат немесе Ауғанстанға көмек көрсету.

*Есімдіктің жасырын тұруы:* (*Олар*) Осындай-осындай мәселелер бойынша біздің ұстанымдарымызды қолдап отыр.

*Ілік септігінің жасырын тұруы:* Бұл деген – осы біздің Елбасымызға құрмет, екінші жақтан, Қазақстан (*ның*) осындай келіссөздерге өзінің қолайлы жағдай қалыптастырып отырғанын бақылағаны.

*Көптік жалғауының сөз ортасында түсіп қалуы:* Осы ЭКСПО кезінде, өзіңіз

(өздеріңіз) байқайсыздар, бірнеше сапар болады осы біздің елімізге.

«Рухани жаңғыру» бағдарлама (*сы*) туралы ойыммен// олармен бөлісіп (*бөлістім*), (*оны*) кеңестің мүшелері қолдап жатыр» мысалында 3-жақтағы тәуелдік жалғауы, объектіні білдіретін табыс септігіндегі жіктеу есімдігі түсіріліп, сөйлемнің бірінші бөлігін аяқтап тұрған баяндауыш етістіктің көсемше тұлғасында келіп, автордың ойы да, грамматикалық тұлға да тиянақсыз қалған. Бұл – алдын ала дайындықсыз сөйлеуде кездесетін тілдік қолданыстың бірден-бір көрінісі. Ол адресанттың жеке психологиялық күйі (қуану, қобалжу, қорқу), ой операциясының өту ерекшеліктері, дайындық деңгейі, т.б. ішкі және сыртқы факторларға тікелей байланысты болып келеді. Ал тілді меңгеру деңгейі жоғары адресат осындай грамматикалық нормаға сәйкессіздіктерге қарамай, айтушы адамның хабарын еш қиындықсыз қабылдай алады.

Ауызекі стиліне тән тілдік қолданыстарды пайдалануы бойынша дипломат Қ. Әбдірахманов өз сұхбатында «*жаңағы*» паразит сөзін, «осы» дейкисис-паразит сөзін, орыс тіліндегі «*ну*» частицасын, ал дипломат Е. Ыдырысов, өзінің әріптесі секілді *сейчас* үстеу сөзін қысқартылған «*щяс*» түрінде қолданды. Тілдік коммуникациядағы сөзді қысқартып қолдану «сөйлеудің үнемделуі» деп аталатыны белгілі жайт. Сәйкесінше, мысалдар реті келесідей болмақ:

Сонымен қатар, сол елде біздің дипломаттық өкілдер болса, солардың жаңағы телефондары, мекенжайы болады.

Сол себептен біз осындай келіссөздер жүр-жүргізген кезімізде халықаралық *жаңағы* заң-қағидаларына сүйеніп жүргіземіз.

Солармен біз пікір алмасып осы қазіргі Қазақстанда Елбасының бастамасымен іске асырылып жатқан саяси реформалар, экономикалық модернизация және «Рухани жаңғыру» бағдарлама туралы ойыммен олармен бөлісіп, кеңестің мүшелері қолдап жатыр.

Себебі, сыртқы саясаттың міндеті ол *осы* қазіргі өте қауіпті, өте тұрақсыз, сонымен қатар, өте бәсекелі әлемде осы еліміздің ұлттық мүдделерін/қорғау болып табылады.

Олар болмаса да, осы шығардың алдында біздің СІМ-нің телефондарын алып, өйткені бізде осы 24 сағат бойынша орталық аппаратта кезекші дипломат болады.

Оның арасында мен ИЫҰ-ның министрлер деңгейіндегі кездесуіне қатысып, *осы* өзіңіздің бастауыңызбен осы Астанада өткен саммиттің қорытындыларына назар аудардым.

*Щяс* (Сейчас) мы оказываем полное содействие в завершении этих процедур, которое положено в таких случаях в Санкт-Петербурге, а затем окажем полное содействие в транспортировке тела.

Уже *щяс* у нас по линии внешнеполитического ведомства и соответствующих других министерств, ведомствах уже была возможность презентовать лучшие достижения Казахстана искусства и культуры на различных международных площадках.

Мы, активно работаем с международным финансовым центром Астана, учитывая сжатость времени я не буду *щяс* в этом своем выступлении об этом говорить.

Они продолжают проводить консультации между собой относительно сроков, ну проведению следующих консультаций по сирийскому урегулированию в Астане, предварительно 14-15 марта. Осындағы «ну» частицасы «в точности, точнее» қыстырма сөздерінің орнына мәселені нақтылау, анықтау мәнінде жұмсалып тұр.

По КНР, вообще, по визовому вопросу, вы должны понимать, что многосторонний



процесс, зачастую, ну в частности, например, если мы ведем переговоры с ЕС, странами-членами ЕС. Бұл сөйлемде «ну» келесі айтылым-сөздің мәнін күшейтудің амалы ретінде қолданылған.

### **Қорытынды**

Жоғарыда келтірілген мысалдардан дипломатиялық дискурсқа қатысушылардың өзінің кәсіби коммуникациялық мәдениетінің болатынын байқаймыз.

Мұндай мәдениеттің элементтерін халықаралық ұйымдағы дипломатиялық корпустың немесе дипломатиялық қоғамдастықтың мүшелерінің бір-біріне «Құрметті әріптестер» деп айтуынан оңай анықтауға болады. Біріншіден, олар бір-бірін өз мемлекеттерінің ұлттық мүдделерін қорғаушылары ретінде біледі, олардың саяси көшбасшылары да осындай позицияда танылады. Екіншіден, олар бір-бірін өздерінің ұйымдастырушылық және бюрократиялық мүдделері бар күрделі ұйымдардың мүшелері ретінде біледі. Үшінші элемент дипломатиялық жұмысқа мүмкіндік беретін шарттарды сақтау болып табылады. Мұның айқын мысалы олардың дипломатиялық иммунитет идеясын ұстануы және дипломаттардың белгілі бір мақсаттар үшін басқалардан бөлек қызмет етуі. Төртінші элемент қарым-қатынас процесінің қажетсіз шиеленістер мен қақтығыстардың көзі болмайтындығына алаңдаушылықты көрсетеді. Бұл дәлдікке де, қарым-қатынастағы сыпайылыққа кәсібиерекше ден қоюдан көрініс табады. Бесіншіден, біз төбенің арғы жағында не болып жатқанын ғана емес, сонымен бірге онда тұратын адамдар тұрғысынан неге туындағанын түсінудің құндылығын анықтай аламыз. Сонымен, дипломатиялық мәдениет дауларды бейбіт жолмен шешуді қалайды.

Қысқасы, басқалармен салыстырғанда, дипломаттар шынымен де көнекөздертопшылаған періштелердің ізбасарлары (Sharp, 2004: 369) деп қорытынды жасауға болады.

### **ӘДЕБИЕТТЕР**

Baldi S., Gelbstein E. (2004) *Jargon, Protocols and Uniforms as Barriers to Effective Communication. Intercultural communication and diplomacy.* – Malta: DiploFoundation.

Bally Ch. (1909) *Traité de stylistique française.* – P. - v. 1. – 332 p.

Cioffi-Revilla, C.A. (1979) *Diplomatic communication theory: Signals, channels, networks. International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, v. 6 n. 3,

D'Acquisto G. (2017) *A Linguistic Analysis of Diplomatic Discourse: UN Resolutions on the Question of Palestine.* – Cambridge Scholars Publishers. – 128 pages.

Gorenc, N. (2011) *Pasti in Izzivi Politinega in Diplomatskega Diskurza. Teorija in Praksa*, v. 48, n. 4, jul./ago.

Oliver R.T. (1950) *The speech of diplomacy as a field for research. Central States Speech Journal.*

Semenov A., Tsvyk A. (2021) *The Approach to the Chinese Diplomatic Discourse.* – Apr 27. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8078094/>.

Sharp P. (2004) *The Idea of Diplomatic Culture and its Sources. Intercultural Communication and Diplomacy.* – Malta: DiploFoundation.

Wiethoff, W.E. (1981) *A Machiavellian Paradigm for Diplomatic Communication. Journal of Politics*, v. 43, n. 4, nov.

Yang, X. (2014) Research on The Impact of The World Expo's Chinese Elements on National Image Construction. *China Media Report Overseas*, v. 10, n. 1, jan,

Әмірбекова А.Б. (2013) Қазақ дипломатиялық тілінің стилистикалық және лингвистикалық қағидалары. Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршысы. Жас ғалымдар сериясы. – № 2. – 19-24 б.

Встреча Министра иностранных дел Е. Идрисова с населением. 20.06.2016. Отрывок: <https://www.kazpravda.kz/news/politika/nazarbaev-do-kontsa-goda-sovershit-chetire-zarubezhnih-vizita--mid-rk/>.

Интервью Министра иностранных дел К.Абдрахманова. 06.03.2017. Отрывок: <https://exk.kz/news/72580/mid-kazakhstan-novaia-vstriecha-po-sirii-v-astanie-priedvaritelno-proidiet-14-15-ma>.

Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі: 50 мыңға жуық сөз бен сөз тіркесі. (2008) – Алматы: Дайк-Пресс. – 968 б.

ҚР Сыртқы істер министрі Қ. Әбдірахмановтың Елбасы Н.Назарбаевтың қабылдауында сөйлеген сөзі. 07.10.2017. <https://khabar.kz/kk/m-ra-at-zheti-k-n/item/92815-zheti-k-n-07-10-2017>.

## REFERENCES

Baldi S., Gelbstein E. (2004) *Jargon, Protocols and Uniforms as Barriers to Effective Communication*. Intercultural communication and diplomacy. – Malta: DiploFoundation.

Bally Ch. (1909) *Traité de stylistique française*. – P. v. 1. – 332 p.

Cioffi-Revilla, C.A. (1979) *Diplomatic communication theory: Signals, channels, networks*. International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations, v. 6. n. 3

D'Acquisto G. (2017) *A Linguistic Analysis of Diplomatic Discourse: UN Resolutions on the Question of Palestine*. – Cambridge Scholars Publishers. – 128 pages.

Gorenc, N. (2011) *Pasti in Izzivi Politinega in Diplomatskega Diskurza*. Teorija in Praksa, v. 48, n. 4, jul./ago.

Oliver R.T. (1950) *The speech of diplomacy as a field for research*. Central States Speech Journal.

Semenov A., Tsvyk A. (2021) *The Approach to the Chinese Diplomatic Discourse*. – Apr 27. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8078094/>.

Sharp P. (2004) *The Idea of Diplomatic Culture and its Sources*. Intercultural Communication and Diplomacy. – Malta: DiploFoundation.

Wiethoff, W.E. (1981) *A Machiavellian Paradigm for Diplomatic Communication*. Journal of Politics, v. 43, n. 4, nov.

Yang, X. (2014) Research on The Impact of The World Expo's Chinese Elements on National Image Construction. *China Media Report Overseas*, v. 10, n. 1, jan.

Амірбекова А.Б. (2013) Қазақ дипломатиялық тілінің стилистикалық және лингвистикалық қағидалары. Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршысы. Жас ғалымдар сериясы. – № 2. – 19-24 б. [Amirbekova A. B. (2013) stylistic and linguistic principles of the Kazakh diplomatic language. Bulletin of Abai Kaznpu. Series of young scientists. - No. 2. - p. 19-24] (in Kazakh)

Встреча Министра иностранных дел Е. Идрисова с населением. 20.06.2016. Отрывок: <https://www.kazpravda.kz/news/politika/nazarbaev-do-kontsa-goda-sovershit-chetire-zarubezhnih-vizita--mid-rk/>. [Meeting of the Minister of Foreign Affairs E. Idrisova with the population.

20.06.2016. Excerpt: <https://www.kazpravda.kz/news/politika/nazarbaev-do-kontsa-goda-sovershit-chetire-zarubezhnih-vizita--mid-rk/>.] (in Russian)

Intervú Ministra inostrannyh del K. Abdrahmanova. 06.03.2017. Otryvok: <https://exk.kz/news/72580/mid-kazakhstan-novaia-vstriecha-po-sirii-v-astanie-priedvaritelno-proidiet-14-15-ma>. [Interview with the Minister of Foreign Affairs K. Abdrahmanov. 06.03.2017. Excerpt: <https://exk.kz/news/72580/mid-kazakhstan-novaia-vstriecha-po-sirii-v-astanie-priedvaritelno-proidiet-14-15-ma>.] (in Russian)

Qazaq tiliniń túsindirme sózdigi: 50 myńǵa jýyq sóz ben sóz tirkesi. (2008) – Almaty: Daik-Press. – 968 b. [Explanatory Dictionary of the Kazakh language: about 50 thousand words and phrases. (2008)-Almaty: Dyk-Press. - 968 P.] (in Kazakh)

QR Syrtqy ister ministri Q. Ábdiraǵmanovtyń Elbasy N. Nazarbaevtyń qabyldaýynda sóúlegen sózi. 07.10.2017. <https://khabar.kz/kk/m-ra-at-zheti-k-n/item/92815-zheti-k-n-07-10-2017>. [Speech of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan K. Abdrahmanov at the reception of the head of State N. Nazarbayev. 07.10.2017. <https://khabar.kz/kk/m-ra-at-zheti-k-n/item/92815-zheti-k-n-07-10-2017>.] (in Kazakh)